

ZNANOST IN OSMISLITEV

12 Območje, v katerem se odigrava duhovna in ustvarjalna človekova dejavnost, označujemo znotraj običajnega predstavljanja z nazivom "kultura". K njej prištevamo tudi znanost, njeno gojenje in organizacijo. Znanost tako uvrščamo med vrednote, ki jih človek ceni in je zanje zainteresiran zaradi različnih razlogov.

A dokler znanost obravnavamo le v tem kulturniškem smislu, ne bomo nikoli dojeli daljnosežnosti njenega bistva. Enako velja za umetnost. Že danes ju radi navajamo skupaj: umetnost in znanost. Tudi umetnost si lahko predstavljamo kot sektor kulturniškega pogona. Vendar tedaj ne bomo o njenem bistvu izvedeli ničesar. Glede nanj je umetnost posvetitev in zakladnica, iz katere človeku dejansko vselej na novo podarja svoj doslej kritični sij, da bi človek v tej svetlobi čisteje videl in jasneje slišal tisto, kar nagovarja njegovo bistvo.

Kakor umetnost tudi znanost ni le kulturniško udejstvovanje človeka. Znanost je način, in sicer odločilnostni način, na katerega se nam predstavlja vse, kar je.

Zato bi morali reči: dejanskost, znotraj katere se giblje in se skuša zadržati današnji človek, v njenih temeljnih potezah in z naraščajočo mero sodoloča to, kar imenujemo zahodno-evropska znanost.

Če premislimo ta proces, se pokaže, da je znanost v okrožju zahodnega sveta in v obdobju njegove zgodovine razvila moč, ki je sicer ne najdemo nikjer na Zemlji ter je pred tem, da to moč navsezadnje razširi čez ves planet.

Toda ali je znanost le človeška tvorba, ki se je povzpela do takšnega gospodstva, da menimo, kako jo bomo morali nekega dne s človeško voljo, prek sklepov kakih komisij spet razgraditi? Ali pa gre za nekaj veliko bolj usodnega? Ali v znanostih vlada še kaj drugega kot zgolj človekova volja do znanja? Vsekakor. Vlada nekaj drugega. Toda to drugo se nam, dokler smo ujeti v običajne predstave o znanosti, skriva.

To drugo je nekaj, kar vlada v vseh znanostih, a je njim samim vendarle skrito. Da bi to nekaj zagledali, pa mora biti zadosti jasno, kaj je znanost. Kako naj bi prišli do tega izkustva? Zdi se, da najbolj gotovo tako, da si ogledamo današnji znanstveni pogon. Takšna predstavitev nam utegne pokazati, kako se znanosti že dalj časa vse odločneje, obenem pa nevpadljivo vkoreninjajo v vse organizacijske oblike modernega življenja: v industrijo, v gospodarstvo, v izobraževanje, v politiko, v vojskovanje, v publicistiko vseh vrst. Vedeti za to zakoreninjenost je pomembno. Da pa bi jo lahko predstavili, moramo najprej skusiti, v čem temelji bistvo znanosti. To lahko povemo v zelo kratkem stavku. Glasi se: Znanost je teorija dejanskega.

Stavek ne želi biti niti dokončna definicija niti priročna formula. Stavek vsebuje zgolj vprašanja. Ta vzniknejo šele, ko stavek razjasnimo. Poprej pa moramo biti pozorni na to, da pomeni naziv "znanost" v stavku "znanost je teorija dejanskega" vselej le novoveško moderno znanost. Stavek "znanost je teorija dejanskega" ne velja niti za srednjeveško niti za staroveško znanost. Srednjeveška doktrina je od

---

---

teorije dejanskega bistveno različna, ravno tako ta od antične epistémé. Vseeno pa bistvo moderne znanosti, ki je kot evropska medtem postala planetarna, temelji v tistem mišljenju Grkov, ki se od Platona dalje imenuje filozofija.

To opozorilo nikakor ne želi zmanjševati prevratne narave novoveške vrste vedenja; ravno narobe: značilnost novoveškega vedenja obstaja v odlični razdelavi neke poteze, ki je bila v bistvu grško izkušenega vedenja še skrita in ki jo je grško vedenje prav potrebovalo, da bi postalo drugačno vedenje.

Tisti, ki danes poskuša, da bi z vpraševanjem, pretehtavanjem in tako že tudi s sodelovanjem ustrezal globinskemu toku pretresanja sveta, ki ga vsako uro skušamo, mora opaziti ne le to, da naš današnji svet obvladuje volja do vedenja moderne znanosti, ampak mora tudi in predvsem premisliti, da se kakršnakoli osmislitev tega, kar je sedaj, lahko pojavi in zgodi le, če prek razgovora z grškimi misleci in njihovo govorico požene svoje korenine iz temelja naše zgodovinske tubiti. Ta razgovor še čaka na svoj začetek. Je šele komajda pripravljen in sam je za nas spet predpogoj neizbežnega razgovora z vzhodnoazijskim svetom.

Razgovor z grškimi misleci, se pravi hkrati tudi s pesniki, pa ne pomeni kake moderne renesanse antike. Ravno tako ne pomeni kake historične radovednosti glede nečesa, kar je medtem sicer minilo, lahko pa še zmerom služi temu, da bi si nekatere poteze modernega sveta razjasnili historično glede na njihov nastanek.

Tisto, kar je bilo mišljeno in pesnjeno na začetku grške antike, je prisotno še danes, tako zelo prisotno, da nas njegovo, še njemu samemu skrito bistro vselej že pričakuje, prihaja k nam, najpogosteje tam, kjer bi najmanj pričakovali, namreč iz gospostva moderne tehnike, ki je bila antiki povsem tuja, a ima v njej vendarle svoje bistvenostno poreklo.

Da bi skusili to prisotnost zgodovine, se moramo rešiti še zmerom vladajočega historičnega predstavljanja zgodovine. Historično predstavljanje jemlje zgodovino kot predmet, v katerem se odvija neko dogajanje, ki pa v svoji spremenljivosti obenem mineva.

V stavku "znanost je teorija dejanskega" je prisotno tisto zgodaj mišljeno, zgodaj usojeno.

Ta stavek bomo zdaj razjasnili z dveh vidikov. Najprej se bomo vprašali: Kaj pomeni "dejansko"? Potem pa se bomo vprašali: Kaj pomeni "teorija"?

Razjasnitev bo obenem pokazala, kako spadata drug k drugemu dejansko in teorija.

Da bi pojasnili, kaj v stavku "znanost je teorija dejanskega" pomeni naziv "dejansko", se bomo držali besede. Dejansko zapolnjuje območje dejstvenega, tega, kar dejstvi. Kaj pomeni "dejstvi"? Odgovor na vprašanje se mora držati etimologije. Vendar pa je odločilno, kako se dogaja to. Golo ugotavljanje starega in pogosto ničesar več povednega pomena besede, zapopadcnje tega pomena z namenom, da bi ga uporabili v novi jezikovni rabi, ne pelje nikamor, kvečjemu v samovoljo. Pač pa velja, ko se opremo na zgodnji pomen besede in njegovo spreminjanje, uočiti stvarno območje, iz katerega govori beseda. Velja to bistveno območje premisliti kot tisto območje, znotraj katerega se giblje z besedo imenovana stvar. Le tako spregovori beseda, in sicer s sovisnostjo pomenov, v katerih se je po njej imenovana stvar razvijala skozi zgodovino mišljenja in pesnjenja.

"Dejstvi" pomeni biti "dejaven". Kaj pomeni biti "dejaven"? Beseda spada k indogermanskemu korenu dhé; odtod izvira tudi grška thésis: postavev, postava, položaj. Vendar ta dejavnost ni mišljena le kot človeško delovanje, predvsem ne kot delovanje v smislu akcije in agiranja. Tudi rast, ravnanje narave (physis) je dejavnost, in sicer natanko v smislu thésis. Šele v poznejšem času sta naziva physis

---

in thésis postala nasprotstvi, kar pa se je spet lahko zgodilo le zaradi tega, ker ju določa isto. Physis je thésis; nekaj iz sebe pred-ložiti, to iz-postaviti, pro-iz-vesti, namreč v prisostvovanje. V takšnem smislu delujoče je dejstvujoče, je pri-sostvujoče v svojem prisostvovanju. Tako razumljena beseda "dejstvovati", namreč pro-iz-vajati, pomeni način, kako prisotno prisostvuje. Dejstvovati pomeni pro-iz-vajati, bodisi da se nekaj samo po sebi pri-va v prisostvovanje bodisi da pro-iz-vajanje nečesa opravlja človek. V srednjeveški govorici naša nemška beseda "wirken" (dejavovati, učinkovati) še pomeni proizvajanje hiš, orodij, slik; kasneje pa se pojem zoži na proizvajanje v smislu šivati, vesti, tkati.

Dejansko je dejstvujoče, dejstveno: v prisostvovanje pro-iz-vajajoče in pro-iz-vedeno. "Dejanskost" potem, če natančno premislimo, pomeni: v prisostvovanje pro-iz-vedena pričujočnost, v sebi dovršeno prisostvovanje po sebi proizvajajočega. "Wirken" spada k indogermanskemu korenu uerg, odtod naša beseda "Werk" in grška ergon. Nikdar pa ne moremo dovolj poudariti: temeljne poteze v "Wirken" in "Werk" ne tvorita efficere in effectus, marveč to, da je nekaj postavljeno in položeno v neskrto. Tudi tam, kjer Grki - namreč Aristotel - govorijo o tem, čemur pravijo Latinci causa efficiens, nikdar ne mislijo na dosežek kakega efekta. V ergon dovršujoče se je v polno prisostvovanje proizvajajoče se; ergon je to, kar pri-sostvuje v samolastnem in najvišjem smislu. Zato in samo zato imenuje Aristotel samolastno prisotnost prisotnega energieia ali pa tudi entelecheia: zadrževanje samega sebe v dovršenosti (namreč prisostvovanja). Ti nazivi, ki jih je Aristotel oblikoval za samolastno prisostvovanje prisotnega, so v tem, o čemer govorijo, s prepadom ločeni od kasnejšega novoveškega pomena, ki ga ima energieia v smislu "energije", dejstvene premožnosti, ali entelecheia v smislu "entelehije", zmožnosti dejstvovanja.

Aristotelovo temeljno besedo za prisostvovanje, energieia, prevedemo stvari ustrezno z našo besedo "Wirklichkeit" (dejanskost) le tedaj, če mislimo "wirken" grško, v smislu: pri-vajati v neskrto, pro-

---

izvajati v prisostvovanje... Prisostvovanje nam pomeni ohranjanje tega, kar, ko je prišlo v neskritost, ostaja tu. V času po Aristotelu pa je bil ta pomen energiea, ohranjanje proizvedenega, zasut na ljubo nekega drugega. Rimljani prevedejo, se pravi mislijo ergon glede na operatio kot actio in namesto energiea pravijo actus, to pa je čisto druga beseda s čisto drugim pomenom. Pro-iz-vedeno se zdaj pojavlja kot to, kar do-sega operatio. Dosežek - glede na actio - je to, kar sledi: po-sledica. Dejansko je zdaj posledično. Do posledice privede neka star, ki ji je predhodna, vzrok (causa). Dejansko se zdaj pojavlja v luči kavzalnosti (causa efficiens). Celo Bog je predstavljen - v teologiji, ne v veri - kot causa prima, kot prvi vzrok. Končno prodre znotraj sledenja odnosu med vzrokom in dejstvom (učinkom) v ospredje zaporedje in s tem časovni potek. Kant prepozna kavzalnost kot pravilo časovnega sledenja. V novejših delih W. Heisenberga nastopa kavzalni problem kot čisti matematični problem časovnega merjenja. S takšno spremembo dejanskosti dejanskega pa je povezano še nekaj drugega, ravno tako bistvenega. Učinek v smislu posledičnega se kaže kot stvar, ki je bila izpostavljena prek delovanja, zdaj torej v doseganju in delu. Z dejem takšnega delovanja doseženo je dejstveno. Beseda "dejstveno" ima smisel sigurnega, pomeni toliko kot "gotovo" oziroma "sigurno". Namesto "gotovo je tako" pravimo "to je dejstvo", "dejansko je tako". Da pa beseda "dejansko" od začetka novega veka, od 17. stoletja dalje pomeni toliko kot "gotovo", ni niti naključje niti gola muhavost pomenskega spreminjanja zgolj besed.

"Dejansko" v smislu dejstvenega tvori zdaj nasprotstvo tistega, kar ni zmožno zagotovo vzdržati in se zato predstavlja kot goli videz ali kot nekaj, kar pripada le mnenju. A tudi v tem mnogokratno spremenjenem pomenu vsebuje dejansko še zmerom zgodnjo, toda zdaj manj ali drugače poudarjeno temeljno potezo tistega prisotnega, ki se postavlja po samem sebi.

Toda zdaj se predstavlja kot posledični uspeh. Uspešna posledica dokazuje, da je prisotno prišlo do sigurnega stanja in da ga naha-

---

jamo kot tako stanje. Dejansko se zdaj kaže kot predmet.

Beseda "Gegenstand" je nastala šele v 18. stoletju, in sicer kot nemški prevod latinske besede "obiectum". Obstajajo globlji razlogi, zakaj sta besedi "Gegenstand" in "Gegenständlichkeit" imeli za Goetheja posebno težo. Vendar si niti srednjeveško niti grško mišljenje prisotnega nista predstavljali kot predmet. Sedaj pa način prisotnosti prisotnega, ki se v novem veku pojavlja kot predmet, imenujemo predmetnost.

To je v prvi vrsti narava prisotnega samega. Kako pa se predmetnost prisotnega pojavi in postane prisotno predmet za neko predstavljanje, se nam pokaže šele, če se vprašamo: Kaj je dejansko glede na teorijo in s tem na nek način skozi njo? Drugače rečeno se zdaj sprašujemo: Kaj v stavku "znanost je teorija dejanskega" pomeni beseda "teorija"? Naziv "teorija" izvira iz grškega glagola theorein. Ustrezni samostalnik se glasi theoria. Besedama je lasten visok in skrivnosten pomen. Glagol theorein je zrasel iz dveh korenskih besed: thea in orao. Thea (primerjaj s teater) je videznost, izgled, s katerim se nekaj kaže, nudi. Platon je ta izgled, s katerim se kaže prisotno, imenoval eidos. Videti ta izgled, eidenai, je vedeti. Orao, druga korenska beseda v theorein, pomeni: nekaj gledati, ga imeti na očeh, o-gledovati. Tako pridemo do naslednjega: theorein je thean oran: gledati izgled, s katerim se prikazuje prisotno in s tem pogledom ostajati gledajoč pri njem.

Tistemu načinu življenja (bios), ki se predaja theorein in ga ta določa, pravijo Grki bios theoretikos, življenjski način zročih, tistih, ki zrejo v čisto videznost prisotnega. Za razliko od tega je bios praktikos način življenja, ki se ukvarja z delovanjem in proizvajanjem. Ob tem razlikovanju pa se moramo vselej zavedati naslednjega: za Grke je bios theoretikos, zročje življenje, zlasti v svojem najčistejšem liku kot mišljenje, najvišja dejavnost. Theoria je po sebi, ne šele prek neke dodatne koristnosti, najdovršenejši lik človeškega bivanja. Kajti theoria je čisti odnošaj do izgledov prisotnega, ki prek svojega

---

---

sevanja, s tem ko iz-sevajo navzočnost bogov, zadevajo človeka. Drugih značilnosti, ki jih ima theorein, to, da dojemanju in razlaganju privaja archai in aitia prisotnega, tu ne moremo obravnavati; kajti to terja osmislitev tega, kaj je grška skušnja razumela s tem, kar si že dolgo predstavljamo kot principium in causa, načelo in vzrok (prim. Aristoteles, Eth. Nic. VI c 2, 1139a in naprej).

Z najvišjim rangom, ki ga ima theoria znotraj grškega bios, sovпада, da Grki, ki na edinstven način mislijo iz svoje govorice, tj. sprejemajo iz nje svojo tubit, v besedi theoria lahko slišijo še nekaj drugega. Ob drugačnem naglasu obe korenski besedi thea in orao pomenita: theá in ôra. Theá je boginja. Zgodnjemu mislecu Parmenidu se kot taka prikazuje Alétheia, Neskritost, iz katere in v kateri prisostvuje prisotno. Alétheia prevajamo z latinsko besedo "veritas" in z našo nemško besedo "Wahrheit" (resnica).

Grška beseda ôra pomeni obzirnost, ki jo imamo, čast in spoštovanje, ki ju dajemo. Če besedo theoria premislimo glede na nazadnje imenovana besedna pomena, tedaj pomeni theoria spoštujoče
19
čaščenje neskritosti prisotnega. Teorija v starem in tj. zgodnjem, nikakor ne zastarelem smislu je varujoče zrenje resnice. Naša staronemška beseda "wara" (iz katere izhajajo wahr, wahren in Wahrheit) ima isti koren kot grška orao, orafora.

Mnogoznačno in z vseh vidikov visoko bistvo grško mišljene teorije ostaja zasuto, če dandanes v fiziki govorimo o relativnostni teoriji, v biologiji o descendenčni teoriji, v zgodovini o teorijah ciklov, v pravu o teoriji naravnega prava. Obenem pa se skozi moderno razumljeno "teorijo" vendarle rišejo obrisi tega, kar je bila theoria. Živi iz te, in sicer ne samo v smislu zgodovinske odvisnosti, ki je očiten. Tisto, kar se dogaja tu, postane razločnejše, če se vprašamo: Kaj je za razliko od tega, kar je zgodnja theoria, tista "teorija", ki jo navajamo v stavku: "moderna znanost je teorija dejanskega"?

Ko smo navidezno izbrali hitro pot, smo nujno odgovorili na kratko. Bili smo pozorni na to, kako sta bili grški besedi *theorein* in *theoria* prevedeni v latinščino in nemščino. S premislekom smo rekli "Worte" in ne "Wörter"; da bi nakazali, kako se v bistvu in vladanju govornice vsakokrat odloča nekaj usodnega.

Rimljani so *theorein* prevedli s *contemplari*, *theoria* s *contemplatio*. Ta prevod, ki izhaja iz duha rimske govornice, se pravi rimske tubiti, z eno potezo zabriše tisto, o čemer govorita grški besedi. Kajti *contemplari* pomeni: nekaj oddeliti kot odsek in ga ograditi. *Templum* je grški *temenos*, ki izvira iz čisto druge skušnje kot *theorein*. *Temnein* pomeni: sekati, oddeliti. Nerazdeljivo je *atmeton*, *atomon*, *atom*.

Latinski *templum* pomeni prvotno na nebu in na zemlji izsekani odsek, nebesno smer, nebesno stran po sončnem zahodu. Znotraj tega so razlagalci ptičev postavili svoje opazovalnice, da bi na podlagi ptičjega leta, vreščanja in hranjenja napovedovali prihodnost (prim. Ernout-Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine* 1951, str. 1202: *contemplari dictum est a templo, i.e. loco qui ab omni parte aspici, vel ex quo omnis pars videri potest, quem antiqui templum nominabant*).

Theoria, ki je postala *contemplatio*, izraža že v grškem mišljenju sopripravljeni moment razsekujočega, razdeljujočega gledanja. V spoznavanju se uveljavi narava delilnega, v to, kar se nudi očem, posegajočega postopka. Še zmerom pa ostaja razlika med *vita contemplativa* in *vita activa*.

Spet drugačen smisel dobi navedena razlika v govornici krščansko-srednjeveške pobožnosti in teologije. Nasproti svetno-dejavnemu življenju povzdigne samostansko-zamaknjeno življenje.

Nemški prevod besede *contemplatio* se glasi: *Betrachtung*, motrenje, preučevanje. Grško *theorein*, gledanje izgleda prisotnega, se zdaj

---

---

pojavlja kot motrenje. Teorija je motrenje dejanskega. Toda kaj pomeni motrenje? O motrenju govorimo v smislu religiozne meditacije in zamaknjenja. Ta način motrenja spada v območje pravkar navedene vita contemplativa. Govorimo tudi o motrenju slike, katere videznosti se prepustimo. Ob takšni govorni rabi ostaja "motrenje" v bližini ogledovanja in zdi se, da še pomeni nekaj enakega kot zgodnja theoria pri Grkih. Toda "teorija", v kateri se kaže moderna znanost, je nekaj bistveno drugega od grške "theoria". Če "teorijo" torej prevajamo z "motrenje", dajemo tedaj besedi "motrenje" drug pomen, ne takega, ki bi ga samovoljno iznašli, marveč tistega, ki izhaja iz njegovega prvotnega izvora. Če to, kar pomeni nemška beseda "Betrachtung", vzamemo zares, tedaj bomo spoznali nekaj novega v bistvu moderne znanosti kot teoriji dejanskega.

Kaj pomeni motrenje? Motriti je latinsko tractare, obravnavati, obdelovati. Motriti nekaj pomeni: nekaj obravnavati, mu slediti, mu pristopiti, da bi ga zagotovo zastopili. Teorija kot motrenje bi bila tedaj dostavljajoče in vzpostavljajoče obdelovanje dejanskega. Takšna značilnost znanosti pa je v očitnem nasprotju z njenim bistvom. Kajti znanost naj bi bila kot teorija zgolj "teoretska". Torej naj bi se odvrčala od obdelovanja dejanskega. Gre ji le za to, da bi dojela dejansko. Ne posega v dejansko, da bi ga spremenila. Čista znanost, razglašajo, je "brez smotrov".

Pa vendarle: moderna znanost je kot teorija v smislu motrečega preučevanja neznansko obdelovalno poseganje v dejansko. Prav s tem obdelovanjem ustreza neki temeljni potezi dejanskega samega. To se novoveško kaže namreč na ta način, da svoje prisostvovanje postavlja v predmetnost. Znanost ustreza temu predmetnostnemu obstoju prisostvovanja s tem, ko s svoje strani kot teorija dejanskega izziva prav njegovo predmetnost. Znanost postavljanja dejansko. Postavlja ga tako, da se dejansko vselej predstavi kot učinek, tj. prek preglednih posledic zastavljenih vzrokov. Tako dejansko prek svojih posledic postane sledljivo in pregledno. Dejansko se vzpostavi v svoji predmetnosti. Iz tega izhajajo področja predmetov, ki si jih

---

Ko smo navidezno izbrali hitro pot, smo nujno odgovorili na kratko. Bili smo pozorni na to, kako sta bili grški besedi *theorein* in *theoria* prevedeni v latinščino in nemščino. S premislekom smo rekli "Worte" in ne "Wörter"; da bi nakazali, kako se v bistvu in vladanju govornice vsakokrat odloča nekaj usodnega.

Rimljani so *theorein* prevedli s *contemplari*, *theoria* s *contemplatio*. Ta prevod, ki izhaja iz duha rimske govornice, se pravi rimske tubiti, z eno potezo zabriše tisto, o čemer govornita grški besedi. Kajti *contemplari* pomeni: nekaj oddeliti kot odsek in ga ograditi. *Templum* je grški *temenos*, ki izvira iz čisto druge skušnje kot *theorein*. *Temnein* pomeni: sekati, oddeliti. Nerazdeljivo je *atmeton*, *atomon*, *atom*.

Latinski *templum* pomeni prvotno na nebu in na zemlji izsekani odsek, nebesno smer, nebesno stran po sončnem zahodu. Znotraj tega so razlagalci ptičev postavili svoje opazovalnice, da bi na podlagi ptičjega leta, vreščanja in hranjenja napovedovali prihodnost (prim. Ernout-Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine* 1951, str. 1202: *contemplari dictum est a templo, i.e. loco qui ab omni parte aspici, vel ex quo omnis pars videri potest, quem antiqui templum nominabant*).

Theoria, ki je postala *contemplatio*, izraža že v grškem mišljenju sopripravljeni moment razsekujočega, razdeljujočega gledanja. V spoznavanju se uveljavi narava delilnega, v to, kar se nudi očem, posegajočega postopka. Še zmerom pa ostaja razlika med *vita contemplativa* in *vita activa*.

Spet drugačen smisel dobi navedena razlika v govornici krščansko-srednjeveške pobožnosti in teologije. Nasproti svetno-dejavnemu življenju povzdigne samostansko-zamaknjeno življenje.

Nemški prevod besede *contemplatio* se glasi: *Betrachtung*, motrenje, preučevanje. Grško *theorein*, gledanje izgleda prisotnega, se zdaj

---

---

pojavi kot motrenje. Teorija je motrenje dejanskega. Toda kaj pomeni motrenje? O motrenju govorimo v smislu religiozne meditacije in zamaknjenja. Ta način motrenja spada v območje pravkar navedene vita contemplativa. Govorimo tudi o motrenju slike, katere videznosti se prepustimo. Ob takšni govorni rabi ostaja "motrenje" v bližini ogledovanja in zdi se, da še pomeni nekaj enakega kot zgodnja theoria pri Grkih. Toda "teorija", v kateri se kaže moderna znanost, je nekaj bistveno drugega od grške "theoria". Če "teorijo" torej prevajamo z "motrenje", dajemo tedaj besedi "motrenje" drug pomen, ne takega, ki bi ga samovoljno iznašli, marveč tistega, ki izhaja iz njegovega prvotnega izvora. Če to, kar pomeni nemška beseda "Betrachtung", vzamemo zares, tedaj bomo spoznali nekaj novega v bistvu moderne znanosti kot teoriji dejanskega.

Kaj pomeni motrenje? Motriti je latinsko tractare, obravnavati, obdelovati. Motriti nekaj pomeni: nekaj obravnavati, mu slediti, mu pristopiti, da bi ga zagotovo zastopili. Teorija kot motrenje bi bila tedaj dostavljajoče in vzpostavljajoče obdelovanje dejanskega. Takšna značilnost znanosti pa je v očitnem nasprotju z njenim bistvom. Kajti znanost naj bi bila kot teorija zgolj "teoretska". Torej naj bi se odvrčala od obdelovanja dejanskega. Gre ji le za to, da bi dojela dejansko. Ne posega v dejansko, da bi ga spremenila. Čista znanost, razglašajo, je "brez smotrov".

Pa vendarle: moderna znanost je kot teorija v smislu motrečega preučevanja neznanosko obdelovalno poseganje v dejansko. Prav s tem obdelovanjem ustreza neki temeljni potezi dejanskega samega. To se novoveško kaže namreč na ta način, da svoje prisostvovanje postavlja v predmetnost. Znanost ustreza temu predmetnostnemu obstoju prisostvovanja s tem, ko s svoje strani kot teorija dejanskega izziva prav njegovo predmetnost. Znanost postavljanja dejansko. Postavlja ga tako, da se dejansko vselej predstavi kot učinek, tj. prek preglednih posledic zastavljenih vzrokov. Tako dejansko prek svojih posledic postane sledljivo in pregledno. Dejansko se vzpostavi v svoji predmetnosti. Iz tega izhajajo področja predmetov, ki si jih

---

---

znanstveno preučevanje lahko dostavi na svoj način. Dostavljajoče predstavljanje, ki vse dejansko vzpostavlja v njegovi slednji predmetnosti, je temeljna poteza tistega predstavljanja, s katerim novoveška znanost ustreza dejanskemu. O vsem odločujoče delo, ki ga v vsaki znanosti opravlja takšno predstavljanje, pa je tista obdelava dejanskega, ki dejansko sploh šele zares izdela v predmetnost, po kateri je vse dejansko vnaprej predelano v mnogovrstnost predmetov dostavljajočega vzpostavljanja.

Da se prisotno, npr. narava, človek, zgodovina, govorica izpostavlja kot dejansko v svoji predmetnosti, da je znanost s tem obenem postala teorija, ki dejansko dostavlja in vzpostavlja kot predmetno, bi bilo srednjeveškemu človeku ravno tako tuje, kot bi bilo zaprepaščujoče za grško mišljenje.

Moderna znanost kot teorija dejanskega zato ni nič samoumevnega. Ni niti gola človeška tvorba niti je ni izsililo samo dejansko. Pač pa je bilo bistvo znanosti prisotnosti prisotnega potrebno v tistem trenutku, ko se je prisotnost izpostavila kot predmet dejanskega. Ta trenutek ostaja kot vsak trenutek njegove vrste skrivnosten. Ne pridejo potihoma le velike misli, ampak pride zares potihoma predvsem sprememba prisostvovanja vsega prisotnega.

Teorija vzpostavi kot svoje predmetno področje vselej neko območje dejanskega. Področna narava predmetnosti se kaže v tem, da vnaprej zarisuje možnosti postavljanja vprašanj. Vsak novi pojav, ki vznikne znotraj kakega znanstvenega področja, obdelujejo toliko časa, dokler ne ustreza kriteriju predmetnostne sovisnosti teorije. Ta sama se ob tem spreminja. Nespremenjena pa ostaja v svojih temeljnih potezah predmetnost kot taka. Vnaprej predstavljeni določilni temelj ravnanja in postopkov je strogo pojmovno vzeto bistvo tega, čemur pravimo "smoter". Če je kaj določeno z nekim smotrom, potem je to čista teorija. Določena je s predmetnostjo prisotnega. Če bi se tej odpovedali, bi zanikali bistvo znanosti. To je npr. smisel stavka, da moderna atomska fizika nikakor ni odstranila

---

---

klasične fizike Galileja in Newtona, marveč je le omejila območje njene veljavnosti. Ta omejitev pa je hkrati potrditev za teorijo narave odločilne predmetnosti, ustrezno kateri se narava predstavlja, nudi kot prostorsko-časovna, na različne načine vnaprej preračunljiva gibalna sovisnost.

Ker je moderna znanost teorija v naznačenem smislu, ima v vsem njenem pre-učevanju odločilno prednost način njenega uočevanja, tj. način dostavljajoče-vzpostavljajočega predstavljanja, se pravi metoda. Pogosto navajani stavek Maxa Plancka se glasi: "Dejansko je to, kar lahko merimo." To pomeni: Odločitev o tem, kaj sme za znanost, v tem primeru za fiziko, veljati kot gotovo spoznanje, se nanaša na merljivost, ki je vkoreninjena v predmetnosti narave in v skladu z njo na možnosti merjenj izvajajočega postopka. Stavek Maxa Plancka pa je resničen le zato, ker izreka nekaj, kar spada v bistvo moderne znanosti, ne samo naravoslovnih znanosti. Dostavljajoče-vzpostavljajoči postopek vsakršne teorije dejanskega pomeni računanje. Tega naziva ne smemo razumeti na zožen način v smislu operiranja s števili. Računanje v širšem, bistvenem smislu pomeni: računati z nečim, računati na nekaj, ga imeti na očeh, se pravi postaviti ga v območje pričakovanja. Na ta način pomeni vsakršno popredmetovanje dejanskega računanje, pa naj se kavzalno-pojasnjevalno ukvarja s posledicami vzrokov, si morfološko upodablja predmete ali pa izpostavlja sovislja redov in sosledij. Tudi matematika ni nikakršno računanje v smislu operiranja s števili zaradi izpostavitve kvantitativnih rezultatov, pač pa je računanje, ki prek enačb postavlja pričakovano zenačenje relacij med redi in tako vnaprej "računa" s temeljno enačbo vseh možnih redov.

Ker moderna znanost kot teorija dejanskega temelji na prednosti metode, mora kot vzpostavljanje predmetnih območij te med seboj razmejiti in razmejeno omejiti na discipline, se pravi, jih disciplinirati. Teorija dejanskega je neogibno disciplinarna znanost.

Raziskovanje predmetnega območja se mora v svojem delu nanašati na vsakokratno posebno vrsto pripadajočih predmetov. Takšno nanašanje pa napravi postopek disciplinarne znanosti za specialno raziskovanje. Specializiranje zato nikakor ni kaka zaslepljena izroditelj ali celo pojav propadanja moderne znanosti. Specializacija tudi ni le neogibno zlo. Je nujna in pozitivna posledica bistva moderne znanosti.

Razmejitev predmetnih območij, obmejitev teh na specialne cone znanosti ne razbije, marveč šele omogoči njihovo mejno komunikacijo, ob čemer se začrtujejo mejna območja. Iz njih izhaja lastni zagon, ki sproža nove, pogosto odločilne zastavitve vprašanj. To so znana dejstva. Njihov temelj pa ostaja uganka, ravno takšna uganka kot je celotno bistvo moderne znanosti.

To bistvo smo zdaj sicer zaznamovali s tem, da smo stavek "znanost je teorija dejanskega" razjasnili glede obeh glavnih nazivov. To se je zgodilo kot priprava za drug korak, ob katerem se bomo vprašali: Katero nevidno razmerje stvari se skriva v bistvu moderne znanosti?

24

Razmerje stvari opazimo takoj, ko smo ob primeru posamičnih znanosti pozorni na to, kako je vsakokrat s predmetnostjo predmetnega območja znanosti. Fizika, v katero so zdaj, grobo rečeno, vključene makrofizika in atomska fizika, astrofizika in kemija, preučuje naravo (physis), kolikor se ta izpostavlja kot neživa. Iz takšne predmetnosti se narava kaže kot gibalno sovisje materialnih teles. Temeljna poteza telesnega je neprodornost, ki se po svoji plati spet predstavlja kot vrsta gibalne sovisnosti elementarnih predmetov. Te same in njihovo sovisje obravnava klasična fizika kot geometrijsko mehaniko točk, današnja fizika pa z nazivom "jedro" in "polje". Temu ustrezno je v klasični fiziki vsako gibalno stanje prostor zapolnjujočega telesa vselej določljivo tako glede na kraj kot glede na hitrost, se pravi enoznačno vnaprej preračunljivo. V atomski fiziki pa je mogoče gibalno stanje v temelju določiti le glede na kraj ali le glede na hitrost. Temu ustrezno meni klasična fizika, da se

---

---

da naravo vnaprej preračunavati, enoznačno in popolno, atomska fizika pa dopušča le takšno gotovost predmetnega sovijša, ki ima statistično naravo.

Predmetnost materialne narave izkazuje v moderni atomski fiziki popolnoma druge temeljne poteze kot v klasični fiziki. Ta, klasična fizika, je sicer lahko vgrajena v drugo, v atomsko fiziko, ne velja pa narobe. Jedrske fizike ne moremo več uvrstiti in vrniti v klasično fiziko. Pa vendarle - tudi moderna fizika jeder in polj še zmerom ostaja fizika, tj. znanost, tj. teorija, ki vzpostavlja predmete dejanskega v njihovi predmetnosti, da bi jih izpostavila v enotnosti predmetnosti. Tudi za moderno fiziko velja, da zagotavlja tiste elementarne predmete, iz katerih obstajajo vsi drugi predmeti celotnega območja. Tudi predstavljanje moderne fizike je naravnano k temu, da bi "izpisalo eno edino temeljno enačbo, iz katere bi izhajale lastnosti vseh elementarnih delcev in s tem obnašanje materije sploh" (Heisenberg, Die gegenwärtigen Grundprobleme der Atomphysik. Prim. Wandlungen in den Grundlagen der Naturwissenschaft, 8. izdaja, 1948, str. 98).

25

Grobo opozorilo na razliko med epohami znotraj novoveške fizike pojasnjuje, kje se je odigrala sprememba med eno in drugo: v izkustvu in določitvi predmetnosti, v kateri se izpostavlja narava. Tisto, kar pa se v tej spremembi od geometrizirajoče klasične fizike k fiziki jeder in polj ni spremenilo, je to, da je narava vnaprej postavljena na razpolago dostavljajočemu zagotavljanju, ki znanost dovršuje v teorijo. Tega, koliko v najnovejši fazi atomske fizike izginja še celo predmet, tako da v ospredje stopa odnos med subjektom in objektom kot zgolj odnos in je ta zagotovljen kot sestav, na tem mestu ne morem natančno razložiti.

Predmetnost se spreminja v sestavnost sestava, ki ga določa postavje (prim. Die Frage nach der Technik). Šele s tem postane odnos med subjektom in objektom čista "odnosnost", tj. dostavnost, v katero sta poskrkana tako subjekt kot tudi objekt. To ne pomeni: Odnos med

---

---

subjektom in objektom je izginil, temveč narobe: prišel je do skrajnega, po postavlju preddoločenega gospostva. Postal je sestav dostavnosti.

Bodimo sedaj pozorni na nekazno razmerje stvari (Sachverhalt: Stanje stvari), ki vlada v predmetnosti.

26 Teorija postavlja dejansko, v primeru fizike neživo naravo kot neko predmetno območje. Ob tem pa narava še zmerom prisostvuje po sebi. Popredmetovanje ostaja s svoje strani vezano na prisotno naravo. Tudi tam, kjer tako kakor v moderni atomski fiziki teorija zaradi bistvenih razlogov postane neogibno nenazorna, ostane vezana na to, da so atomi izpostavljeni čutnemu dojetanju, četudi se to samokazanje elementarnih delcev dogaja po zelo indirektni in tehnično mnogokratno posredovani poti (prim. z Wilsonovo kamero, Geigerjevim števcem, poleti balonov zaradi ugotavljanja mezonov). Teorija nikdar ne more mimo že prisotne narave in v tem smislu nikoli ne more obiti narave. Fizika sicer lahko predstavi najobčejšo in najsplošnejšo zakonitost narave kot identiteto materije in energije, tako fizikalno predstavljeno je sicer narava sama, vendar pa neogibno le narava kot predmetno območje, katerega predmetnost je določena šele s fizikalno predelavo in pravzaprav postavljena šele z njo. Narava v svoji predmetnosti je v moderni naravoslovni znanosti le eden izmed načinov, kako se razodeva in postavlja pred znanstveno obdelavo prisotno, ki se že zelo dolgo imenuje physis. Četudi je predmetno območje fizike v sebi enotno in sklenjeno, ta predmetnost ne more nikdar zaobjeti bitnostne polnosti narave. Znanstveno predstavljanje ne more nikdar zajeti bistva narave, kajti predmetnost narave je že vnaprej le eden izmed načinov izpostavitve narave. Narava ostaja za znanost fizike tako nekaj nezaobidljivega. Ta beseda pomeni tu dvoje. Najprej narave ni mogoče zaobiti, kolikor teorija ne more nikdar mimo prisotnega, marveč je vezana nanj. Potem pa narave ni mogoče obiti, kolikor predmetnost kot taka preprečuje, da bi njej ustrezajoče predstavljanje in zagotavljanje lahko zaobjela bitnostno polnost narave. To je

---

---

tisto, kar je imel pred očmi Goethe v svojem ponesrečenem sporu z newtonovsko fiziko. Goethe še ni mogel videti, da se že tudi njegovo nazorno predstavljane narave giblje v mediju predmetnosti, v odnosu med subjektom in objektom ter da se zato v temelju ne razlikuje od fizike in ostaja na metafizični ravni isto kot ta. Znanstveno predstavljanje samo po sebi ne more nikdar odločati o tem, ali se narava prek svoje predmetnosti morda prej ne odteguje, kot pa da bi se prikazovala iz svoje skrite bitnostne polnosti. Znanost si tega vprašanja sploh ne more predstaviti; kajti kot teorija se je že zasedla v območju, ki ga omejuje predmetnost.

V predmetnosti narave, ki ji ustreza fizika kot popredmetovanje, vlada v dvojnem smislu nezaobidljivo. Brž ko to nezaobidljivo uzremo v kaki znanosti, četudi je še nismo dovolj premislili, jo kaj lahko vidimo tudi pri vsaki drugi.

Psihiatrija pre-učuje človeško duševno življenje prek njegovih bolezenskih pojavov, torej vselej že tudi v njegovih zdravih pojavih. Predstavlja jih v predmetnosti telesno-duševne-duhovne enotnosti človeka kot celote. V psihiatrični predmetnosti se vselej izpostavlja že prisotna človeška tubit. Tu-bit, v kateri ek-sistira človek kot človek, ostaja tisto nezaobidljivo psihiatrije.

Historija, ki se čedalje močneje razvija v univerzalno historijo, izvaja svoje dostavljajoče zagotavljanje na področju, ki se njeni teoriji predstavlja kot zgodovina. "Historija" (historein) pomeni: izpričati in predočiti, torej način predstavljanja. Ob tem pa beseda "zgodovina" pomeni to, kar se nudi, kolikor je tako in tako pripravljeno in dostavljeno, tj. zgodeno in dogodeno. Historija pomeni izpričanje zgodovine. Vendar pa historično preučevanje ne ustvarja zgodovine same. Vse historično, vse na način historije pre-stavljeno in vzpostavljeno je zgodovinsko, se pravi utemeljeno v zgodi dogajanja. Toda zgodovina nikakor ni nujno nekaj historičnega.

Ali se zgodovina razodeva le prek in za historijo ali pa se prek historičnega popredmetovanja morda prej zakriva, o tem zgodovinska znanost ne more odločati. A odločilno je: v historični teoriji vlada zgodovina kot tisto nezaobidljivo.

Filologija spreminja v predmet pojasnjevanja in razlage literaturo nacij in ljudstev. Pisno literature je vselej govorjeno neke govorice. Če filologija obravnava govorico, jo obdeluje s predmetnimi vidiki, ki so položeni z gramatiko, etimologijo in primerjalno zgodovino jezikov, s stilistiko in poetiko.

Govorica pa govori, ne da bi morala postati literatura in povsem neodvisno od tega, ali je literatura vstopila s svoje strani v predmetnost, ki ji ustreza postavitvev literarne znanosti. V filološki teoriji vlada govorica kot tisto nezaobidljivo.

28 Narava, človek, zgodovina, govorica ostajajo za navedene znanosti tisto nezaobidljivo znotraj njihove predmetnosti, na kar so vselej vezane, česar pa s svojim predstavljanjem v bistveni polnosti ne morejo nikdar zaobjeti. Ta nezmožnost znanosti ne temelji v tem, da njihovo dostavljajoče zagotavljanje ne more nikdar seči do konca, marveč v tem, da predmetnost, v kateri se izpostavljajo narava, človek, zgodovina, govorica, v principu vedno ostaja le eden izmed načinov prisostvovanja, na katerega se navedeno prisotno sicer lahko prikazuje, nikakor pa ni nujno, da bi se moralo tako prikazovati.

Označeno nezaobidljivo vlada v bistvu vsake znanosti. Ali pa je to nezaobidljivo tudi nekazno razmerje stvari, ki naj bi ga uočili? Da in ne. Da, kolikor nezaobidljivo spada k navedenemu razmerju stvari; ne, kolikor navedeno nezaobidljivo samo za sebe še ne tvori razmerja stvari. To se kaže že s tem, da samo to nezaobidljivo terja neko bistveno vprašanje.

Nezaobidljivo vlada v bistvu nanosti. Potemtakem bi morali pričakovati, da lahko znanost sama najde v sebi nezaobidljivo in ga opredeli kot takega. A prav to se ne dogaja, in sicer zaradi tega ne, ker je to v bistvu nemogoče. Kako lahko spoznamo to? Če bi znanosti že same po sebi lahko našle v sebi navedeno nezaobidljivo, bi morale biti najpoprej sposobne predstaviti si svoje lastno bistvo. A tega niso nikdar sposobne.

Fizika kot fizika ne more ničesar izjaviti o fiziki. Vse izjave fizike govorijo na fizikalen način. Sama fizika ne more postati možni predmet fizikalnega eksperimenta. Isto velja za filologijo. Kot teorija govornice in literature ne more postati možni predmet filološkega preučevanja. Povedano velja za vsako znanost.

Tu pa lahko pride do nekega ugovora. Historija ima tako kot vse druge znanosti svojo zgodovino. Torej zgodovinska znanost lahko preučuje samo sebe v smislu svojega tematiziranja in metode. Gotovo. S takšnim preučevanjem historija dojame zgodovino tiste znanosti, ki je ona sama. Toda historija s tem nikdar ne dojame bista same sebe kot historije, tj. kot znanosti. Če hočemo kaj povedati o matematiki kot teoriji, moramo predmetno področje matematike in njen način predstavljanja zapustiti. Z matematičnim preračunavanjem ne moremo nikdar priti do tega, kaj je matematika sama.

29

Ostanemo pri tem: znanosti s sredstvi svoje teorije in prek načinov predstavljanja te teorije si nikoli niso zmožne predstaviti samih sebe kot znanosti.

Če znanostim ni mogoče niti to, da bi znanstveno sploh pristopile k lastnemu bistvu, potem so se še manj zmožne približati k nezaobidljivemu, ki vlada v njihovem bistvu.

Pokaže se torej nekaj vznemirljivega. V znanostih vsakokrat nezaobidljivo: narava, človek, zgodovina, govornica je znanostim kot to nezaobidljivo povsem nedosegljivo.

Šele če smo pozorni na nedosegljivost nezaobidljivega, bomo ugledali razmerje stvari, ki obvladuje bistvo znanosti.

Čemu pa nedosegljivo nezaobidljivo imenujemo "nekazno razmerje stvari"? Nekazno ne izstopa. Lahko ga vidimo, ne da bi ga posebej opazili. Ali ostaja pokazano razmerje stvari v bistvu znanosti neopazno le zaradi tega, ker o bistvu znanosti premišljamo preopredko in premalo? To bi komajda kdo lahko zatrdil. Narobe, veliko prič je, kako danes prežema čuden nemir ne le fiziko, ampak vse znanosti. Pred tem pa so se v preteklih stoletjih zapadne zgodovine duha in znanosti zmerom znova pojavljali poskusi obmejitve bistva znanosti. Strastni in nepopustljivi trud okoli tega je predvsem značilnost novega veka. Kako je tedaj navedeno razmerje stvari lahko ostalo neopazno? Danes govorimo o "krizi temeljev" znanosti. Ta zadeva vsekakor le temeljne pojme posameznih znanosti. Nikakor to ni kriza znanosti kot takih. Te gredo po svoji poti danes bolj gotovo kot kdajkoli.

30

Nedosegljivo nezaobidljivo, ki prežema znanosti in tako njihovo bistvo postavlja pred uganko, pa je veliko več, namreč nekaj bistveno drugega kot gola negotovost pri uvajanju temeljnih pojmov, ki znanostim vsakokrat odkazujejo njihovo območje. Tako tudi nemir znanosti sega daleč čez negotovost glede njihovih temeljnih pojmov. Vznemirjenje vlada v znanostih, pa vendarle ni mogoče reči, čemu in od kod; kljub množici razprav o znanostih. Pri tem trudu naletimo na strani filozofije na samopredstavitve, poskus znanosti samih v obliki povzemajočih očrtov in pripovedovanja zgodovine znanosti.

In vendar ostaja nedosegljivo nezaobidljivo nekaj nekaznega. Zato nekaznost razmerja stvari ne more biti utemeljena le v tem, da ne stopa pred nas in da je ne opazimo. Marveč temelji nekazno razmerje stvari v tem, da se samo od sebe ne prikazuje. V nedosegljivem nezaobidljivem kot takem je nekaj, zaradi česar ga nenehno preskakujemo. Kolikor je nekazno temeljna poteza navedenega razmerja stvari samega, ga bomo zadostno opredelili šele tedaj, če bomo rekli:

Razmerje stvari, ki prežema bistvo znanosti, tj. teorije dejanskega, je nenehno preskakovano nedosegljivo nezaobidljivo.

Nekazno razmerje stvari se v znanostih prikriva. A ni v njih kot jabolko v košari. Prej bi morali reči: znanosti temeljijo v nekaznem razmerju stvari kot potok v izviru.

Naša naloga je bila pokazati na razmerje stvari, tako da bi se to samo pokazalo kot tisti predel, iz katerega izvira bistvo znanosti.

Do česa smo prišli? Postali smo pozorni na nenehno preskakovano nedosegljivo nezaobidljivo. Pokazalo se nam je ob predmetnosti, v katero se izpostavlja dejansko in prek katere se teorija postavlja ob predmete, da bi jih v njihovem sovisju znotraj vsakokratnega znanstvenega predmetnega območja vzpostavila za predstavljanje. Nekazno razmerje stvari prežema predmetnost, v kateri lebdi tako dejanskost dejanskega kot teorija dejanskega, torej tudi celotno bistvo novoveške-moderne znanosti.

31

Zadovoljili smo se s tem, da smo pokazali na nekazno razmerje stvari. Da bi se lotili tega, kar je to samo v sebi, bi morali postaviti nova vprašanja. Vseeno smo z opozorilom na nekazno razmerje stvari pokazali smer poti, ki pelje do tistega, kar je vprašanja vredno. Za razliko od vprašljivega in nevprašljivega tisto, kar je vprašanja vredno, šele podeljuje jasno napotilo in svobodno zadržanje, s katerima se moremo približati klicu tistega, kar nagovarja naše bistvo. Popotovanje po poti tistega, kar je vprašanja vredno, ne pomeni pustolovščine, ampak vračanje domov.

Ubrati pot, na katero se je stvar podala že sama po sebi, se v naši govorici imenuje sinnan, sinnen. Prepustiti se smislu je bistvo osmislitve. Ta pomeni nekaj več od golega ozavedenja. Če imamo zgolj zavest, še nismo prišli do osmislitve. Osmislitev je nekaj več. Pomeni prepuščenost sistemu, kar je vprašanja vredno.

Prek tako razumljene osmislitve bomo zares prišli tja, kjer se, ne da bi to že tudi izkusili in videli, že dolgo zadržujemo. Z osmislitvijo se približamo kraju, na katerem se šele odpre prostor, ki ga premerja naše vsakokratno dejanje in nehanje.

Osmislitev je drugačnega bistva, kot sta ozavedenje in znanstveno vedenje, tudi drugačnega bistva, kot je izobraženost. Beseda "izobraziti" najprej pomeni: postaviti vzor in ga predpisati. Potem pomeni: izoblikovati že dane zasnove. Izobraževanje daje človeku vzor, po katerem naj bi oblikoval svoje dejanje in nehanje. Izobraževanje potrebuje nek vnaprej zagotovljeni vzorec in vsestransko utrjeno stališče. Postavitev skupnega izobrazbenega ideala in njegovo gospodarstvo predpostavljata nevprašljiv, na vse strani trden položaj človeka. Ta predpostavka pa mora s svoje strani temeljiti v veri v neomajno moč nespremenljivega uma in njegovih principov.

32

Osmišljanje pa nas, narobe, šele vodi na pot do kraja našega zadrževanja. Ta vseskozi ostaja zgodovinsko, se pravi odkazano nam, vseeno ali si ga predstavljamo, razčlenjujemo in urejamo historično ali pa menimo, da se lahko umetelno rešimo iz zgodovine le s hoteno odvrnitvijo od historije.

O tem, kako in s čim naj bi za naše zgodovinsko zadržanje zgradili prebivališče, pa osmislitev neposredno ne more odločiti.

Doba izobraževanja se končuje; ne zaradi tega, ker so na oblast prišli neizobraženi, marveč zato, ker postaja očitno znamenje tiste epohe, v kateri bo tisto, kar je vprašanja vredno, spet odprlo vrata k bitnoststnemu vseh stvari in zgod.

Nagovoru prostranosti, nagovoru zadržanosti te epohe bomo odgovorili, če začnemo z osmišljanjem samih sebe, tako da se spustimo na pot, ki jo je razmerje stvari že ubralo in se nam kaže iz bistva znanosti, čeprav ne samo iz njega.

Obenem pa ostaja osmišljanje predhodno, bo dolgotrajnejše in ubožnejše od poprej gojenega izobraževanja v okviru njegove epohe. Uboštvo osmišljanja pa vendar obljublja bogastvo, katerega zakladi se svetijo v blesku tistega nekoristnostnega, ki ga nikoli ne moremo podvreči preračunavanju.

Poti osmišljanja se nenehno spreminjajo, pač glede na tisto mesto poti, od koder smo se napotili, glede na dolžino poti, ki smo jo prehodili in glede na pogled, ki se odpira na poti k tistemu, kar je vprašanja vredno.

Čeprav znanosti po svoji poti in s svojimi sredstvi ne morejo nikdar prodreti do bistva znanosti, pa se vsak raziskovalec in poučevalec znanosti, vsak človek, ki se prebija skozi znanost, lahko kot misleče bitje na različnih ravneh ohranja in obuja osmišljanje.

A celo tam, kjer bomo nekoč po posebni naklonjenosti dosegli najvišjo stopnjo osmislitve, se bo morala ta zadovoljiti s tem, da pripravi pripravljenost za nagovor, ki ga potrebuje naš dandanašnji človeški rod.

33

Potrebuje osmislitev, a ne zaradi tega, da bi odpravili kako naključno zagato ali prelomili z nejevoljo do mišljenja. Osmislitev potrebuje kot odgovor, ki se bo sam pozabil v jasnosti nepopustljivega vpraševanja v neizčrpno tistega, kar je vprašanja vredno, tistega, ob čemer bo odgovarjanje v primernem trenutku zgubilo naravo vprašanja in postalo preprosto rekanje.
